

Dünya Kentlerinin Gelecek Vizyonları İstanbul’un 2050 Vizyonunun Kökenleri

Yüz seneyi aşan planlama serüveninde dünya kentlerinin kentsel vizyon çalışmalarıyla yeni bir dönemden geçtiklerini görüyoruz. İstanbul da bu eğilimi sahiplenen metropollerden biri. Vizyon çalışmalarının tarihsel arka planını, güncelliğini, ortak ve farklılaşan yönlerine göz gezdirmek, İstanbul’un “Vizyon 2050” belgesinin bağlamını anlamak için önem teşkil ediyor.

Vizyon 2050 Ofisi, İstanbul Planlama Ajansı

Geleneksel planlama yaklaşımından günümüze evirilen planlama anlayışının temelde “sonuç” yerine “süreç” vurgusu barındırdığı söylenebilir. Bu vurgunun merkezinde toplumun tüm kesimlerinin adil biçimde temsil edildiği, özgür ifade ve uzlaşma ortamlarında doğan düşüncelerin plan kararlarına dönüşmesinin sağlanması yer almakta.

Günümüzde giderek artan ekonomik belirsizlikler, iklim krizinin etkileri, jeopolitik çatışmalar ve değişen nüfus dinamikleri, çağımızın kent planlamasında dinamik ve bütüncül yaklaşım ve çözüm önemlerine ihtiyacı artırıyor. Bu olguların yarattığı belirsizlikte kentler

yerelden küresele yaşanan iklim krizi, eşitsizlik, çevresel bozulma vb. gibi sorunların aynı anda hem kökeni hem de bu sorunların çözümü adına fırsat alanları olarak görülegeldi. Öyle ki günümüzdeki çalışmaların çoğunda, kentsel nüfus oranlarının 2050 yılında yüzde 68’ler mertebesine yükselmesi bekleniyor.¹

Kentlerin karşılaştığı sorunlara cevap arayan planlama anlayışı, tarihsel seyrinde farklı ana akımlar tarafından şekillendi ve yerelde, yani kentlerde farklı yaklaşımlara sahne oldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde planlama, kentlere yönelik estetik kaygıların hakim olduğu (son ürünlerin tanımlandığı fiziksel determinizm üzerinden gelişen planlama ve planlar, bahçekent, ışınsal kent vb.) ütöpic yaklaşımlar üzerinden karşılık bulmuştu. Fakat bu *kent ütopyaları*; sosyal farklılıkları, süreçte yaşanabilecek değişimleri ve planlama sürecini göz ardı etmeleriyle de eleştirilmişti.² Sonradan *geleneksel planlama* olarak da adlandırılacak *rasyonel kapsamlı planlama*, kent ütopyalarına yöneltilen

eleştirilere cevap olarak planlamayı bir *süreç*, kentleri ise yaşayan karmaşık sistemler olarak kabul etti.³ Buna karşın bu akım da uygulamaya yönelik sorunlarda göz ardı ettikleriyle eleştirildi. Bu dönemde rasyonelitenin kapsamlı bir yaklaşım gerektirmediğini ve özünde bir karar verme süreci olduğunu vurgulayan *adım adım planlama* (disjointed incrementalism), planlamanın politik doğa doğrultusunda, en nihayetinde değerler ya da ilkeler arasında bir seçim süreci olması gerektiği ve arzulanan amaçlara yönelik kararlar alındığı yaklaşımı ile *savunucu planlama* ve planlama sürecini “interaktif ve iletişime dayalı bir aktivite” olarak tanımlayan *iletişimci planlama* gibi yaklaşımlar ortaya çıktı.⁴

1990’lardan sonra planlama sürecine yöneltilen eleştiriler doğrultusunda *stratejik planlama* yaklaşımı içselleştirilmiş ve mekânsal planlama süreçlerinde yer almaya başlamıştı. Bu doğrultuda ortaya konan *stratejik mekânsal planlama* yaklaşımı, planlama sürecinin odağına süreçte yer alan farklı aktörlerin katılımını koyan, etkileşimli bir süreç olarak tarif

edildi.⁵ 2000 sonrası planlama sürecine yöneltilen eleştiriler ise planlamanın güncel risk ve belirsizlikler karşısında çözüm üretmediği yönündeydi. Buna çözüm olarak *adaptif planlama* yaklaşımı ortaya kondu.⁶ Bu bağlamda geleneksel planlama yaklaşımından günümüze evrilen planlama anlayışının temelde “sonuç” yerine “süreç” vurgusu barındırdığı söylenebilir. Bu vurgunun merkezinde toplumun tüm kesimlerinin adil biçimde temsil edildiği, özgür ifade ve uzlaşma ortamlarında doğan düşüncelerin plan kararlarına dönüşmesinin sağlanması yer almakta.

Vizyon planları ile kent ütopyalarındaki sonuç odaklılık ile geleneksel planlama yaklaşımındaki uzun erimlilik perspektifleri geri dönerken bu yaklaşımlarda kendine yer edinemeyen insan odaklılık ve katılımcı süreçler de, günümüz metropoliten alanlarının planlanmasında en temel vurgulardan biri haline geldi.

20. yüzyılın başından günümüze dek tüm dünyayı etkileyen, giderek daha karmaşık hâle gelen ve nedensellik ilişkileri çok çeşitli ekonomik krizler, iklim krizi ve toplumsal sorunların odağında ki kentlerin münferit eylemleri ve planlama anlayışları etkinliğini yitirirken koşullar küresel eylem ihtiyacını kaçınılmaz kıldı. Bu doğrultuda hükümetler arası kurum ve kuruluşların öncülüğünde çeşitli uluslararası çerçeveler geliştirildi. Eylem ihtiyacına cevap vermek adına Habitat ve Rio Konferansları, Milenyum Kalkınma Hedefleri, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Yeni Kentsel Gündem gibi küresel gündemler ve ortaklıklar oluşturuldu.

Günümüzde farklı belirsizliklerle karşı karşıya kalan kentler ve özellikle metropoliten alanların planlanmasında küresel gündemler (özellikle SKH) daha fazla yer bulmaya başladı, “Geleceği tahmin

etmenin en iyi yolu onun yaratmaktır”⁷ yaklaşımı belirgin hâle geldi ve birçok kentte *vizyon planları* geliştirilmeye başlandı. Vizyon planları ile kent ütopyalarındaki sonuç odaklılık ile geleneksel planlama yaklaşımındaki uzun erimlilik perspektifleri geri dönerken bu yaklaşımlarda kendine yer edinemeyen insan odaklılık ve katılımcı süreçler de, günümüz metropoliten alanlarının planlanmasında en temel vurgulardan biri haline geldi. Şüphesiz ki bu durumun arka planında, kritik riskler karşısında sadece hükümet ve yerel yönetimlerin değil, aynı zamanda bireylerin ve özel sektörün de eylemin parçası olması gerekliliği yer alıyor. Bu bağlamda günümüz planlamasının uzun erimli vizyon planları “tercih edilen geleceğe yönelik değerler” doğrultusunda şekillenmekte.⁸

2015 ve 2022 yılları arasında uzun erimli vizyon planı sunan Berlin, Johannesburg, New York, Londra ve Sydney, vadeleri 15 ila 30 yıla kadar uzanan vizyonlar ortaya koydu. Bu beş metropolün planlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirdiğimizde, göze çarpan ortak noktalardan biri yurttaş katılımının, özellikle de geçmişte temsiliyeti kısıtlı düzeyde kalan engelliler, LGBTİ+ bireyler, göçmenler ve mülteciler gibi grupların katılımlarının, teknolojinin de yardımı ile ön plana çıkmasıydı.⁹ Yöntemsel bu ortaklığın karşısında, vizyon planlarının *motivasyonları* farklı noktalara dokunuyor. En bilindik vizyon planlarından biri olan OneNYC 2050, New York’un 2050 yılına yönelik vizyon planı, dünya genelindeki hızlı değişimi ve geleceği güvence altına almakta yaşanan karmaşık sorunları vurgularken Johannesburg geçmişten süregelen eşitsizlikleri, Sydney ise iklim aciliyetini öne çıkardı.¹⁰ Karmaşık sorunlar karşısında gelecek vizyonu motivasyonlarındaki sorun-çözüm ilişkisine olan odağın yerini Berlin’de kentin güçlü yönlerini sürdürmeye bıraktığını görüyoruz.¹¹ “İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi” ise, İstanbullular’ın gerçek sorunlarını önceliklendiren ve kronikleşen sorunlara çözüm sunan bir yaklaşıma sahip. Kronikleşen sorunlara çözüm bulma yolunda Vizyon 2050 Strateji Belgesi de İstanbul’un kendine özgü potansiyelleri ve tarihsel birikimi üzerinden güç alarak, küresel rolünün pekiştirilmesini amaçlamakta. Ortak sorunlara birlikte çözüm üretme motivasyonuyla İstanbul’un

uzun yıllardır ihtiyaç duyduğu bütüncül ve uzun erimli stratejik (mekânsal) plan ihtiyacına cevap veriyor.

Vizyon planları her ne kadar günümüzde planlama pratiğindeki uzun erimlilik ve sonuç odaklılığın geri dönüşü gibi görünse de, geleceğe dönük belirsizlikleri, toplumsal kırılğanlıkları ve kentlerin küresel bağlamdaki pozisyonlarını, planlama pratiğine yansıtılmaları açısından özgün bir değer sunuyorlar.

Metropollerin sahip olduğu farklı planlama geçmişleri ve pratiklerinin, vizyon planlarına olan yaklaşımlarındaki farklılıklara da yansdığı görülüyor. Örneğin Johannesburg ve Londra’nın vizyon planları mekânsal gelişme stratejileri şeklinde ortaya konurken, “Berlin 2030 Stratejisi” kentsel gelişme konsepti olarak sunulmuş ve 10 farklı dönüşüm alanı belirlenmiş. Bununla birlikte mekânsal yaklaşımda 10 farklı *dönüşüm alanı* belirlenmiş. Diğer yandan Sydney ve New York’un vizyon planları stratejik plan niteliğinde. Plan türlerindeki bu farklılık, Türkiye planlama pratiğinde çok önemli bir yere sahip olan *plan ilkelerine* de yansıyor. Temel olarak bir plandaki strateji ve politikaların temelini oluşturan, onları şekillendiren ve planın anayasası olarak tanımlanan plan ilkeleri, Berlin’de *karakteristik nitelikler*, Johannesburg ve Sydney’de *prensipler*, Londra’da ise *amaçlar* (objectives) olarak ele alınmakta. New York planı bu açıdan diğer metropollerin planlarından farklılaşarak, yönlendirici bir ilke sunmaktan çok kentin karşılaştığı zorlukları ön plana çıkarmakta. “İstanbul Vizyon 2050 Strateji Belgesi” de benimsediği 7 temel politikada İstanbul’un güçlü olduğu yenilikçilik, kültürel ve biyolojik çeşitlilik gibi unsurlardan güç alıyor ve 2050 yılında adil ve eşitlikçi bir metropol, yaşayanların özgür kılındığı, onlara güvenli ve iyi bir yaşam sunan, iklime duyarlı, doğasıyla barışık bir yaşam taahhüt ediyor.

